

NORGES HØYESTERETT

D O M

avsagt 29. juni 2023 av Høyesterett i avdeling med

justitiarius Toril Marie Øie
dommer Aage Thor Falkanger
dommer Per Erik Bergsjø
dommer Arne Ringnes
konstituert dommer Magni Elsheim

HR-2023-1243-A, (sak nr. 23-036176STR-HRET)
Anke over Borgarting lagmannsretts dom 18. januar 2023

Påtalemyndigheten

(førstestatsadvokat Thomas Frøberg)

mot

A

(advokat Kaja de Vibe Malling – til prøve)

S T E M M E G I V N I N G

(1) Dommer **Bergsjø:**

Sakens spørsmål og bakgrunn

- (2) Saken gjelder strafferettslig skyldevne, jf. straffeloven § 20. Den reiser spørsmål om hvilke tilstander som omfattes av grunnvilkåret i andre ledd bokstav a om «sterkt avvikende sinnstilstand», og om hvilken grad av svikt i virkelighetsforståelse og funksjonsevne som kreves for at en person skal anses utilregnelig på grunn av tilstanden.
- (3) A ble 11. desember 2020 satt under tiltale for motarbeidelse av aktører i rettsvesenet og for grove og ordinære trusler i perioden november 2012 til mars 2017. Tiltalen omfattet opprinnelig 118 poster, men én av postene ble frafalt i tingretten. Handlingene ble begått mens A satt i fengsel i Litauen. Han har innrømmet å ha begått handlingene som tiltalen gjelder, men har under henvisning til manglende skyldevne ikke erkjent straffeskyld, jf. straffeloven § 20.
- (4) Oslo tingrett avsa 21. februar 2022 dom med slik domsslutning:
- «1. A, født 00.00.1975, frifinnes.
  - 2. A, født 00.00.1975, frifinnes for det sivile kravet.»
- (5) Tingretten kom til at A hadde begått handlingene han er tiltalt for, men at han var utilregnelig på handlingstidspunktet og dermed manglet skyldevne. Frifinnelsen i slutningens punkt 2 gjelder et krav om oppreisning fra en av de fornærmede.
- (6) Påtalemyndigheten anket til Borgarting lagmannsrett. Anken gjaldt bevisbedømmelsen og lovanvendelsen under skyldspørsmålet for alle tiltaleposter som ikke var frafalt. I beslutning 27. mai 2022 ble anken over bevisbedømmelsen henvist til ankeforhandling, mens lovanvendelsesanken ble stilt i bero.
- (7) Én av meddommerne fikk ved avslutningen av ankeforhandlingen forfall som ville strekke seg over lengre tid. Lagmannsretten besluttet at saken skulle fortsette med fire meddommere, jf. domstoloven § 15.
- (8) Ved Borgarting lagmannsretts dom 18. januar 2023 ble A igjen frifunnet for straffekravet, men dømt til å betale 15 000 kroner i oppreisning til den fornærmede som hadde fremmet krav. Lagmannsretten vurderte spørsmålet om skyldevne både etter loven på handlingstidspunktet og avgjørelsestidspunktet, jf. straffeloven § 3. Den kom enstemmig til at A ikke var psykotisk etter straffeloven § 20 slik den lød før en lovendring 1. oktober 2020. Et mindretall på to meddommere stemte imidlertid for frifinnelse fordi han etter deres syn manglet skyldevne etter den någjeldende § 20. Siden det følger av straffeprosessloven § 35 første ledd at avgjørelse av skyldspørsmålet til ugunst for siktede i lagmannsretten krever fem stemmer, ble A frifunnet for straff.
- (9) Påtalemyndigheten har anket til Høyesterett. Anken gjelder lovanvendelsen og saksbehandlingen – mangelfulle domsgrunner.

- (10) Innenfor rammen av anken står saken i samme stilling som for lagmannsretten.
- (11) Saken er behandlet i sammenheng med sak HR-2023-1242-A, som voteres senere i dag.

Mitt syn på saken

Saksforholdet og Høyesteretts kompetanse

- (12) Spørsmålet er om A må frifinnes for de handlingene tiltalen gjelder fordi han mangler skyldbevne, jf. straffeloven § 20. Lagmannsretten har sammenfattet handlingene slik i punkt 3 i dommen:

«Truslene tiltalen gjelder består i hovedsak av et meget stort antall håndskrevne brev som er sendt over en periode fra november 2012 til mars 2017. A satt i denne perioden i fengsel i Litauen, først i Lukiskes fengsel frem til han i februar 2017 ble overført til en åpen soningsanstalt. A opplyste at han fikk tilsendt penger fra Norge, som han kunne bruke til å kjøpe skrivesaker i fengslet. ... Videre består trusselbrevene av en rekke tekstmeldinger som er sendt i perioden oktober 2014 til februar 2015. A har opplyst at han ikke hadde tilgang til telefon under oppholdet på Lukiskes fengsel, men at en eller flere medinnsatte fra tid til annen hadde det, og at de sendte disse meldingene for ham. Endelig består én trussel av en telefoninnringing med bombetrussel mot Oslo S. Dette skjedde i februar 2017 på den åpne soningsanstalten, hvor tilgangen til mobiltelefoner ifølge A var noe enklere.

Trusselbrevene varierer i utforming og detaljgrad, men de hadde som regel en overskrift, et truende budskap og en signatur, der A ofte omtalte seg som 'Kongen'. Et nokså gjennomgående trekk er at brevene også inneholdt tegninger av gravstøtter og dødsannonser med navn på de truede. I mange av trusselbrevene etterlyste A en avklaring på noe fra norske myndigheter, enten det gjaldt oversettelse av dokumenter i straffesaken mot ham, korrigering av utleveringsbegjæring, bistand til å få oppnevnt ny forsvarer i Litauen, eller lignende. En del av trusselbrevene er sendt til mer vilkårlige adressater uten nærmere foranledning, blant annet bombetruslene som nevnt i tiltalens post IV. Dette skal ifølge A ha hatt som formål å 'sysselsette politiet'. Atter andre trusselbrev og truende tekstmeldinger er sendt til vilkårlige adressater og signert under en annen persons navn, der hensikten skal ha vært å sverte de personene han utga seg for å være.

Trusselbrevene er dels sendt til aktører i rettsvesenet, herunder ansatte i politiet, påtalemyndigheten og domstolene. Dels er trusselbrevene sendt til andre personer og selskaper, hvorav noen var kjent for A fra før, mens andre var helt ukjente. ...»

- (13) Karakteren av tiltalepostene kan illustreres av post I b om motarbeidelse av aktører i rettsvesenet:

«I 2013 og 2014 i Litauen sendte han flere brev til Eidsivating lagmannsrett ved B, med blant annet følgende innhold:
 'Vedrørende din avdøde søster C. Jeg har nå bedt 2 litauere sette fyr på huset til familien C. De sugde kukken til D. Nå kommer sykdommene. Snart bor de i telt'.
 'Vedrørende begravelsen avdøde lagdommer E. Etter avtale med statsadvokat F varsler jeg alle om begravelsen og jeg varsler alle om at E var kjent pedofil'.

‘Etter avtale med statsadvokat F varsler jeg alle skoler og barnehager i Hamar om at lagmann G er kjent pedofil’. B, E og G hadde som lagdommere behandlet hans anke i straffesak i 2011.»

- (14) Mange av truslene gjaldt drap, som for eksempel post VIII k:
- «I september 2016 i Litauen sendt han brev til Moss kommune, med blant annet følgende innhold: ‘Vedr. drap på ordfører i Moss kommune og nærmeste slektninger. Jeg skal betale noen litauere/russere for å skyte og drepe ordfører i Moss kommune. Har ordfører barn, skal jeg betale litauere/ russere for å hugge hodet av barna med øks, (og kaste hodet i Glomma)’.»
- (15) I dommen har lagmannsretten gjengitt As forklaring på truslene. Han skal ha følt at han var «i krig med verden» og særlig med Follo-politiet, som stengte hans brukforretning og beslagla smuglersprit på 1990-tallet. A har hevdet at dette var utløsende for hans senere problemer i livet. Videre har han gitt uttrykk for at han hadde det svært vanskelig under fengselsoppholdet i Litauen, og at norske myndigheter kunne ha gjort mer for å få ham utlevert til Norge tidligere. Han mener at brevene må ses i lys av dette.
- (16) Høyesterett må bygge på lagmannsrettens bevisvurdering. Anvendelsen av utilregnelighetsnormen i straffeloven § 20 er imidlertid rettsanvendelse som Høyesterett kan prøve fullt ut på bakgrunn av det faktum lagmannsretten har beskrevet, jf. Prop. 154 L (2016–2017) side 83.

Lovvalget

- (17) Tiltalen omfatter handlinger begått både før og etter ikrafttredelsen av straffeloven 2005. Etter lovens § 3 første ledd anvendes som hovedregel straffelovgivningen på handlingstidspunktet. Likevel anvendes lovgivningen på tidspunktet for avgjørelsen når dette fører til et gunstigere resultat for den siktede, og lovendringen skyldes et endret syn på hvilke handlinger som bør straffes, eller på bruken av strafferettslige reaksjoner. Siden straffeloven 2005 § 20 videreførte § 44 i 1902-loven innholdsmessig, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 423, kommer ikke valget mellom de to lovene på spissen.
- (18) Som jeg straks kommer tilbake til, ble imidlertid straffeloven 2005 § 20 endret med virkning fra 1. oktober 2020, altså etter handlingene i tiltalen. Lagmannsretten har lagt til grunn at dersom A var tilregnelig etter lovgivningen på handlingstidspunktet, men utilregnelig bedømt etter lovgivningen på avgjørelsestidspunktet, vil det være lovgivningen på tidspunktet for avgjørelsen som skal anvendes. En enstemmig lagmannsrett konkluderte videre med at A hadde skyldene etter reglene på handlingstiden. Disse utgangspunktene er hverken anket over eller bestridt, og jeg legger dem til grunn for min drøftelse. Spørsmålet blir dermed om A har skyldene etter straffeloven § 20 slik den lyder i dag.

Straffeloven § 20 om utilregnelighet på grunn av sterkt avvikende sinnstilstand

Begrunnelsen for bestemmelser om skyldevne

- (19) Det er lang tradisjon for å bedømme psykisk syke lovbrøyttere annerledes enn friske. Utformingen av reglene om utilregnelighet har tatt utgangspunkt i begrunnelsen for og formålet med straff i sin alminnelighet. I NOU 2014: 10 *Skyldevne, sakkyndighet og samfunnsvern* punkt 1.2.2.2 på side 22 uttaler det såkalte Tilregnelighetsutvalget:

«Straffansvar forutsetter at gjerningsmannen har hatt et handlingsvalg og kan klandres for det valget han tok. Noen lovbrøyttere er i en så forvirret og avvikende sinnstilstand i gjerningsøyeblikket at de ikke bør trekkes til ansvar for handlingen. Det ville være dypt urimelig å straffe disse. Alle siviliserte samfunn unntar fra straffansvar den som ikke kan klandres, som ikke 'kan for' den kriminelle handling han har begått.

Det har heller ingen nytte å trekke slike personer til ansvar. Straffesystemets atferdsregulerende virkning – dets evne til å påvirke borgerne til lovlydighet gjennom avskrekking og normdannelse – svekkes ikke av at slike forvirrede og avvikende personer unntas fra ansvaret.»

- (20) Disse synspunktene er fulgt opp i Prop. 154 L (2016–2017) punkt 4.5 på side 24. Departementet fremhever blant annet at det er en forutsetning for skyldevne at det foreligger «et minstemål av modenhet, sjelelig sunnhet og bevissthet». Når gjerningspersonen mangler slike egenskaper, er det ikke grunnlag for å klandre vedkommende. Også departementet peker på at hverken allmenn- eller individualpreventive hensyn tilsier straff for den gruppen lovbrøyttere det her er tale om.

Generelt om forståelsen av utilregnelighetsbestemmelsen i straffeloven § 20 andre ledd bokstav a, jf. tredje ledd

- (21) Etter den nevnte lovendringen i 2020 har straffeloven § 20 første til tredje ledd denne ordlyden:

«Den som på handlingstidspunktet er under 15 år, er ikke strafferettslig ansvarlig.

Det samme gjelder den som på handlingstidspunktet er utilregnelig på grunn av

- a. sterkt avvikende sinnstilstand
- b. sterk bevissthetsforstyrrelse eller
- c. høygradig psykisk utviklingshemming.

Ved utilregnelighetsvurderingen etter annet ledd skal det legges vekt på graden av svikt i virkelighetsforståelse og funksjonsevne.»

- (22) Det er altså fire forhold som kan gjøre at en lovbrøytter ikke er strafferettslig ansvarlig. Vår sak gjelder alternativet i andre ledd bokstav a om «sterkt avvikende sinnstilstand». Av ordlyden fremgår at dette er et grunnvilkår – en lovbrøytter som ikke har en slik tilstand, har skyldevne. Men en sterkt avvikende sinnstilstand er ikke nok til å bli ansett å mangle skyldevne. I tillegg kreves at lovbrøytteren var «utilregnelig på grunn av» tilstanden. Ved denne vurderingen skal det etter tredje ledd legges vekt på graden av svikt i virkelighetsforståelse og funksjonsevne.

- (23) Lovhistorikken belyser hvordan utilregnelighetsbestemmelsen må forstås. Straffeloven 1902 § 44 første ledd bestemte at den som på handlingstiden var «psykotisk eller bevisstløs», ikke kunne straffes. Det samme gjaldt etter andre ledd den som var psykisk utviklingshemmet i høy grad.
- (24) Bestemmelsen om utilregnelighet på grunn av psykose ble videreført i straffeloven 2005 § 20 uten innholdsmessige endringer, se de spesielle merknadene i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 423. De relevante delene av første ledd hadde denne ordlyden:
- «For å kunne straffes må lovbryteren være tilregnelig på handlingstidspunktet. Lovbryteren er ikke tilregnelig dersom han på handlingstidspunktet er ...
b. psykotisk,»
- (25) Det *medisinske* psykosebegrepet er beskrevet i NOU 2014: 10 punkt 8.4.3. På side 97 uttaler utvalget at begrepet benyttes til å angi tilstander hvor det foreligger sviktende, feilaktig eller bristende oppfatning eller tolkning av virkeligheten. I punkt 8.4.3.3 på side 99 heter det at nedsatt eller manglende virkelighetstestende evne – realitetssans – er det mest typiske ved psykose. Symptomene er «forstyrrelser i realitetssansing, betydelig svekkede mentale funksjoner eller betydelig kognitiv svikt».
- (26) Tolkningen av uttrykket «psykose» i straffeloven § 20 var imidlertid ikke sammenfallende med den medisinske forståelsen. I HR-2019-653-A – som gjaldt spørsmålet om soningsutsettelse begrunnet i psykisk lidelse – gjør førstvoterende rede for det *strafferettslige* psykosebegrepet i avsnitt 39 følgende. Hun slår i avsnitt 41 fast at ikke enhver psykosed diagnose var omfattet av psykosebegrepet i § 20, og at diagnosen ikke var avgjørende. Deretter uttaler hun i avsnitt 42:
- «For at en person skal være psykotisk i straffelovens forstand, må de psykotiske symptomene være så fremtredende og alvorlige at lovbyteren ut fra konkrete medisinske kriterier er uten evne til å vurdere sitt forhold til omverdenen, ... Tilstanden betegnes gjerne som 'aktiv psykose', ... Symptomene må være av en viss styrke og av en viss varighet, jf. blant annet Rt-2008-549 avsnittene 33 og 36.»
- (27) I avsnitt 43 fremgår at tilstanden måtte være «symptomtung» for å omfattes av § 20, slik at mulige vrangforestillinger ikke nødvendigvis innebar utilregnelighet. Svært kortvarig psykotisk fungering falt heller ikke inn under straffelovens begrep «psykotisk». Det vises samme sted til at det i rettspsykiatrisk litteratur ble krevet at realitetsbristen hadde vart i minst ett til to døgn for at tilstanden skulle oppfattes som psykose i straffelovens forstand. Kortvarige psykotiske «blaff» ble ikke ansett omfattet.
- (28) Den som ble ansett psykotisk etter straffeloven § 20, ble uten videre erklært utilregnelig. Det var ikke oppstilt ytterligere vilkår for straffrihet.
- (29) Tilregnelighetsutvalget ble oppnevnt i 2013 i kjølvannet av 22. juli-rettsaken, se NOU 2014: 10. Utvalget foreslo at § 20 første ledd skulle få denne ordlyden:
- «Den som på handlingstidspunktet var under 15 år, eller av retten anses for å ha vært
a) psykotisk eller i en tilstand som med hensyn til sviktende funksjonsevne, forstyrret tenkning og for øvrig manglende evne til å

forstå sitt forhold til omverdenen, må likestilles med å være psykotisk,

- b) i en sterk bevissthetsforstyrrelse, eller
- c) psykisk utviklingshemmet eller svekket i høy grad, er ikke strafferettslig ansvarlig.»

(30) Forslaget gikk altså ut på at psykosebegrepet skulle videreføres, men det innebar to endringer. For det første ble kompetansefordelingen mellom medisinsk sakkyndige og retten presisert gjennom formuleringen «av retten». Utvalget ville for det andre åpne for at også andre tilstander enn psykoser skulle kunne medføre straffrihet på grunn av manglende skylddevne.

(31) Justis- og beredskapsdepartementet ønsket en annen utforming av bestemmelsen. I Prop. 154 L (2016–2017) foreslo departementet at bestemmelsens første til tredje ledd skulle få denne utformingen:

«Den som på handlingstidspunktet er under 15 år, er ikke strafferettslig ansvarlig.

Det samme gjelder den som på handlingstidspunktet er utilregnelig på grunn av

- a) alvorlig sinnslidelse,
- b) sterk bevissthetsforstyrrelse eller
- c) høygradig psykisk utviklingshemming.

Ved utilregnelighetsvurderingen etter annet ledd skal det legges vekt på graden av svikt i virkelighetsforståelse og funksjonsevne.»

(32) Departementet ønsket altså å gå bort fra uttrykket «psykose» og foreslo i stedet «alvorlig sinnslidelse». Samtidig ble det foreslått et tilleggsvilkår om at lovbryteren må være «utilregnelig på grunn av» sinnslidelsen for å bli ansett å mangle skylddevne.

(33) I de spesielle merknadene på side 229 begrunnes omformuleringen blant annet med at en «ikke-medisinsk term» er bedre egnet til å skille skarpt mellom den medisinsk-faglige og den rettslige bedømmelsen. Det synes å ha vært et viktig formål å få domstolenes ansvar tydeligere frem. Departementet uttaler samme sted at kjernen i begrunnelsen for strafferettslig utilregnelighet er en «massiv sykdom på sinnet». Samtidig presiseres det at også andre tilstander enn aktive psykoser vil omfattes av uttrykket «alvorlig sinnslidelse».

(34) Justiskomiteen ga sin innstilling til Stortinget i Innst. 296 L (2018–2019). Flertallet i komiteen var kritisk til prosessen og ønsket primært å sende saken tilbake til regjeringen, se side 9. Komitebehandlingen munnet imidlertid ut i at uttrykket «alvorlig sinnslidelse» i andre ledd bokstav a ble erstattet med «sterkt avvikende sinnstilstand». Det fremgår på side 10 i innstillingen at dette ikke var ment å innebære noen realitetsforskjell. Uttalelsene om forståelsen av uttrykket «alvorlig sinnslidelse» i proposisjonen gir dermed veiledning ved tolkningen av den någjeldende bestemmelsen. En enstemmig komité uttrykker på side 9 et mål om at personer «i størst mulig utstrekning bør stilles til ansvar for sine handlinger», og at «færre skal frifinnes».

Nærmere om grunnvilkåret «sterkt avvikende sinnstilstand»

- (35) Uttrykket «sterkt avvikende sinnstilstand» er altså en ikke-medisinsk term. Forarbeidene forutsetter at domstolene må utvise et skjønn i vurderingen av om vilkåret er oppfylt. Men det er presisert at det må kreves en massiv sykdom på sinnet. Jeg forstår dette slik at det krav om alvor og varighet som lå i det rettslige psykosebegrepet, er videreført i gjeldende lov. Det vil fortsatt først og fremst være de aktive psykosene – slik de ble forstått etter den tidligere rettstilstanden – som faller inn under begrepet «sterkt avvikende sinnstilstand». Imidlertid er det på det rene at også andre tilstander kan medføre utilregnelighet etter § 20 andre ledd bokstav a, se Prop. 154 L (2016–2017) side 229.
- (36) Departementet uttaler på side 229 i proposisjonen at begrepet «alvorlig sinnslidelse» er ment å kunne omfatte både «alvorlige psykiske, somatiske og organiske sykdommer som gir seg utslag på sinnet». Det har med andre ord ikke betydning hvilken diagnose lovbryteren har eller hvordan tilstanden oppsto. Men jeg forstår forarbeidene slik at lidelsen må ha en symptomtyngde som kan likestilles med psykosenes. Jeg har allerede nevnt departementets uttalelse om at det kreves en massiv sykdom på sinnet. I samme retning trekker drøftelsen på side 65 i proposisjonen. Departementet omtaler her tilstander som gir «like inngripende og omfattende forstyrrelser» som psykoselidelsene, og hvor «sykdommen har avgjørende innflytelse på virkelighetsforståelsen, tankeevnen og funksjonsevnen».
- (37) På side 77 betegner departementet utvidelsen til visse andre lidelser som marginal. Og på side 229 omtaler departementet disse tilfellene som «grensetilfeller». Dette indikerer at det er tale om en utvidelse som ikke er ment å få stor praktisk betydning. Departementet «utelukker» på side 229 ikke at enkelte er så syke på grunn av sammensatte diagnoser at grunnvilkåret er oppfylt. I denne formuleringen ligger det en åpning, men samtidig et signal om at slike diagnoser sjelden vil oppfylle grunnvilkåret om sterkt avvikende sinnstilstand.
- (38) Personlighetsforstyrrelser faller utenfor begrepet «sterkt avvikende sinnstilstand», se Prop. 154 L (2016–2017) punkt 4.9.3 side 76–77. Departementet begrunner dette blant annet med at «man til alle tider har holdt psykopater, personer med personlighetsforstyrrelser som innebærer overfladisk følelsesliv, herunder manglende empati og ansvarsfølelse, strafferettslig ansvarlige for sine handlinger».
- (39) Jeg oppsummerer min forståelse av grunnvilkåret «sterkt avvikende sinnstilstand» slik: Begrepet omfatter først og fremst de aktive psykosene, men også andre lidelser med tilsvarende symptomtyngde kan unntaksvis oppfylle vilkåret. Sykdommen må ha en avgjørende innflytelse på virkelighetsforståelsen for å være omfattet – det må være tale om en massiv sykdom på sinnet. Personlighetsforstyrrelser faller utenfor.

Utilregnelighetsvurderingen

- (40) Som nevnt medfører ikke en sterkt avvikende sinnstilstand uten videre at lovbryteren mangler skyldene. Det er i tillegg et vilkår at vedkommende er «utilregnelig på grunn av» denne sinnstilstanden. Ved vurderingen skal det legges vekt på «graden av svikt i virkelighetsforståelse og funksjonsevne», jf. tredje ledd.

- (41) Jeg viser først til departementets overordnede drøftelser i Prop. 154 L (2016–2017) punkt 4.7.3 på side 54–55. Departementet nevner tilfellene hvor realitetsbristen er så «altovergripende, personen har så sterke symptomer og er så dårlig at vedkommende ikke kan klandres for sine handlinger». Deretter heter det:
- «Det er ikke en hvilken som helst psykose som bør fritas for straff, men den som virker invalidiserende på lovbyteren og gjør at han mangler evne til å analysere totalsituasjonen på handlingstidspunktet. Den grunnleggende realitetsbristen bør være avgjørende, og i slike tilfeller vil det ofte også foreligge manglende funksjonsevne.»
- (42) Departementet presiserer i fortsettelsen at det avgjørende vil være om tilstanden på handlingstidspunktet er så alvorlig at den har en innvirkning på forståelsen av omverdenen. Det kreves derimot ikke bevis for at sinnstilstanden har virket inn på den aktuelle handlingen. Med andre ord er det ikke et vilkår for utilregnelighet at det er årsakssammenheng mellom tilstanden og handlingen.
- (43) I de spesielle merknadene til § 20 i proposisjonen side 229 slår departementet fast at symptomtyngden på handlingstidspunktet er avgjørende for om lovbyteren anses å være utilregnelig. Det må vurderes konkret i hvilken grad tilstanden, eller kombinasjonen av tilstander, hadde innvirkning på funksjonsevnen og virkelighetsforståelsen.
- (44) Om begrepet «svikt i virkelighetsforståelse» uttaler departementet at det tilsvarer formuleringen foreslått av utvalget i NOU 2014: 10 – «manglende evne til å forstå sitt forhold til omverdenen». Det vises til at dette er et sentralt kjennetegn ved psykosene. Jeg forstår dette slik at det må foreligge en svikt som kan likestilles med den som psykosene gir.
- (45) Ved utilregnelighetsvurderingen skal det også legges vekt på svikt i funksjonsevnen. På side 229–230 i proposisjonen uttaler departementet at begrepet er ment å omfatte både dagligdags, sosial og kognitiv funksjon. Dagligdags funksjon beskrives som evne til å kle på seg, pusse tennene, være i jobb mv. Sosial funksjon kan eksempelvis være evne til å delta i sosiale aktiviteter og sosiale relasjoner med andre. Departementet uttaler at kognitiv funksjon omfatter «evne til læring, oppmerksomhet, tenkning, hukommelse, problemløsning, avgjørelser, resonnering, språk og kommunikasjon».
- (46) Det er ikke klart hvilken betydning funksjonsevnen skal ha for vurderingen av om en person med sterkt avvikende sinnstilstand, likevel skal anses tilregnelig. Forarbeidene gir ikke noe helt entydig bilde. Imidlertid synes det å være på det rene at en vrangforestilling ikke uten videre er nok. Mye taler for at det først og fremst er den kognitive og mentale funksjonen som er av betydning for utilregnelighetsvurderingen etter § 20 andre ledd bokstav a. Den dagligdags og sosiale funksjonen står nok mer sentralt ved vurderingen av om gjerningspersoner med *psykisk utviklingshemming* skal holdes ansvarlig for sine handlinger, jf. bokstav c. Her viser jeg til drøftelsen i Prop. 154 L (2016–2017) punkt 4.11.4 side 88–89 og Gröning/Melle, *Strafferettslig utilregnelighet: regelavklaring og rolleavklaring*, Jussens Venner vol. 57 side 428. Slik denne saken ligger an, ser jeg ikke grunn til å drøfte dette nærmere.
- (47) Forarbeidene klargjør derimot hvilke momenter som *ikke* er relevante i utilregnelighetsvurderingen. På side 230 i proposisjonen presiserer departementet at det ikke skal ha noen betydning om fengselsstraff eller særreaksjon anses mest hensiktsmessig. Det skal heller ikke legges vekt på hensynet til allmennprevensjon, den alminnelige

rettsfølelse, i hvilken grad gjerningspersonen var påvirket av straffetrusselen eller at det ikke utelukkende er et gode å bli erklært utilregnelig.

- (48) Det overordnede veiledende utgangspunktet i utilregnelighetsvurderingen er «hvorvidt det er rimelig og rettferdig å straffe tiltalte, sett hen til personens helsemessige tilstand på handlingstidspunktet», se side 230 i proposisjonen.
- (49) Etter dette forstår jeg det slik at utilregnelighet bare skal konstateres ved grunnleggende realitetsbrister som gjør at gjerningspersonen mangler evnen til å analysere totalsituasjonen på handlingstidspunktet. Vrangforestillinger medfører ikke uten videre utilregnelighet. Det må – også i lys av tiltaltes funksjonsevne – vurderes konkret om det er rimelig og rettferdig å anvende straff.

Var A utilregnelig på handlingstidspunktet?

- (50) På bakgrunn av disse rettslige utgangspunktene tar jeg stilling til om A var utilregnelig da han utførte handlingene som tiltalen gjelder. I tråd med lagmannsrettens enstemmige konklusjon er utgangspunktet at han ikke var grunnleggende psykotisk. Spørsmålet blir da om han var i en annen tilstand som oppfyller grunnvilkåret «sterkt avvikende sinnstilstand».
- (51) Selv om A ikke var grunnleggende psykotisk på handlingstidspunktet, har lagmannsretten ikke utelukket at han under «sterkt stress» kan ha hatt én eller flere akutte og forbigående psykoser under fengselsoppholdet i Litauen. Flertallet har imidlertid lagt til grunn at dette ikke var situasjonen da han fremsatte truslene.
- (52) Lagmannsretten har funnet det bevist at A i mange år har hatt en psykisk lidelse. Lidelsen har vært preget av syns- og hørselshallusinasjoner og paranoide trekk. Symptomene har likevel ikke vært så fremtredende og alvorlige at A har vært uten evne til å vurdere sitt forhold til omverdenen.
- (53) Symptomtyngden kan etter dette ikke sammenlignes med den som opptrer ved en aktiv psykose. Som nevnt skal det mye til før grunnvilkåret om sterkt avvikende sinnstilstand er oppfylt når lovbrysterer ikke var psykotisk i rettslig forstand. Jeg kan ikke se at As symptomer har hatt en så avgjørende innflytelse på virkelighetsforståelsen hans at lidelsen når opp til lovens terskel. På handlingstidspunktet hadde han ikke en så massiv sykdom på sinnet at sinnstilstanden kan betegnes som sterkt avvikende.
- (54) Jeg legger til at lagmannsrettens flertall har bygget på at A har hatt en «meget alvorlig personlighetsforstyrrelse». Som jeg har vært inne på, omfattes personlighetsforstyrrelsene ikke av grunnvilkåret i straffeloven § 20 andre ledd bokstav a om sterkt avvikende sinnstilstand.
- (55) Når grunnvilkåret om sterkt avvikende sinnstilstand ikke er oppfylt, er det ikke aktuelt å vurdere om A på grunn av sin tilstand var utilregnelig.

Konklusjon

- (56) Jeg er etter dette kommet til at A var tilregnelig på tidspunktet for handlingene i tiltalen. Lagmannsrettens frifinnende dom bygger på feil rettsanvendelse og må oppheves. Jeg overlater til lagmannsretten å vurdere om det bør gjennomføres ny ankeforhandling, sml. straffeprosessloven § 347.
- (57) Jeg stemmer etter dette for denne

D O M :

Lagmannsrettens dom oppheves.

- (58) Konstituert dommar **Elsheim:** Eg er i hovudsak og i resultatet samd med førstvoterande.
- (59) Dommer **Ringnes:** Likeså.
- (60) Dommer **Falkanger:** Likeså.
- (61) Justitiarius **Øie:** Likeså.
- (62) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

Lagmannsrettens dom oppheves.